

Draskóczy István

A KIRÁLYI JÖVEDELMEK A 16. SZÁZAD ELEJÉN MAGYARORSZÁGON

Szemponatok bányászatunk és külkereskedelmünk történetéhez*

Középkori forrásaink pusztulása miatt a gazdaságtörténet művelője sokszor leküzdhetetlenek tűnő akadályokba ütközik, hisz többnyire hiányoznak azok a forrástípusok, amelyeket más időszakok kutatói magától értetődőnek tekintenek. Sokszor látszólag nem a témához kapcsolódó adatra is szükség van. Így például az ország külkereskedelmi forgalmát (inkább csak a nagyságrendjét) – jobb híján – a bérleti díjak összegéből próbálják a kutatók meghatározni. A királyi bevételek vizsgálatakor nem hagyhatók figyelmen kívül a követi jelentések sem, ám elengedhetetlen, hogy szavahihetőségüket ne ellenőrizzük.

Mátyás jövedelmeinek megbecsülésekor például többek között az ún. Landus-jelentés (1462–1463), illetve uralkodónk Milánóba küldött követének, Fontanának (1476) szövegét használja.¹ Különösen fontosak a velencei ügyvivők beszámolóí a Jagelló-kor királyi bevételeinek elemzésekor,² ugyanis a kor legfejlettebb diplomáciájával rendelkezett a köztársaság. A diplomaták időközönként levelekben számoltak be működésükről (*dispacci*). Midőn hazatértek, részletes beszámolót kellett készíteniük, amit a *Signoria* előtt mondtak el. Ebben nem csupán tevékenységükről kellett számot adniuk, hanem ki kellett térniük arra az országra is, ahol szolgálatot teljesítettek.³

Különösen értékes Marino Sanuto Diarii-ja, amit 1498-tól kezdve vezetett. Sanuto, aki vezető tisztségeket töltött be a köztársaságban, számos értékes, akkor titkosnak minősített dokumentumhoz hozzájutott, amelyeket, vagy azok tartalmát bemásolta naplójába. Gyakran jelen volt a követi beszámolókon is.⁴ Ő örökítette ránk Sebastiano Giustinian (1459–1543) Magyarországról szóló beszámolóját. Giustinian 1498-tól kezdve Miksa császár mellett volt a köztársaság képviselője, s tevékenységével nagy elégedettséget váltott ki. 1500 tavaszán jött Magyarországra. Midőn Zuecha eltávozott, ő képviselte Velencét. Velence háborúban állt a törökkel (1499–1503), s arra törekedett, hogy Magyarországot megnyerje szövetségésének. Eme politika képviselésében fontos szerep

* A jelen tanulmányt 2013. június 26-án megvitatta az MTA Gazdaságtörténeti Albizottsága. A szerző itt köszöni meg az ott elhangzott észrevételeket.

¹ *Fügedi Erik* 1982; *Kubinyi András* 1990; *Draskóczy István* 2010; illetve *Tóth Gábor Mihály* 2010 a Landus-jelentést velencei diplomatának tulajdonítják.

² Például *Fógel József* 1913: 14–24.

³ *Csukovits Enikő* 2009: 10; *Draskóczy István* 2010: 91–92. A velencei *Dispacci*-ra példa *E. Kovács Péter* 1997.

⁴ *Balogh István* 1929: 8–15. Az ún. Landus-jelentés egyik kéziratvariánsa szintén Marino Sanuto tulajdonában volt.

jutott Giustiniannak. Magyarország pénzügyi támogatás fejében 1501-ben csatlakozott a szövetséghez, s magyar hadvezérek több hadjáratot vezettek a Balkánra. A velenceieket támogatta a nagybefolyású Bakócz Tamás esztergomi érsek, aki 1500 szeptemberében a köztársaság közbefolyására lett bíboros. 1502-ben évi 3000 forintos egyházi javadalmat és a konstantinápolyi pátriárka méltóságát ígérték neki. Giustinian követsége idejére esik olyan fontos esemény, mint II. Ulászló és Candalei Anna házassága (1502. szeptember 29.), amelyet a köztársaság támogatott. Miután Velence tárgyalásokra kényszerült a törökkel, Magyarország 1503. február 22-én Budán fegyverszünetet kötött az oszmán birodalommal. Három nappal később Giustinian elhagyta Budát, s ezzel magyarországi tevékenysége befejeződött, átadta helyét az új ügyvivőnek.⁵

Giustinian követi beszámolóját március 26-án tartotta meg a *Signoria* előtt. Ennek a beszámolónak a kivonatát olvashatjuk Sanuto művében. Jelentésében részletesen szólt mindarról, amit elvártak egy missziójából hazatérő követtől. Így elemezte az uralkodó személyiségét, kitért az uralkodói bevételekre, beszélt a király kiadásairól, az ország haderejéről, a vezető tisztségviselőkről, leírta az udvart. Megtudjuk, hogy 73 megye található az országban, ami megfelelt a korabeli véleménynek, míg a nagybevételű püspökségek száma 11.⁶ A szerző azt ígérte, hogy felsorolja őket, ám végül csak Esztergom és Eger nevét olvashatjuk a ránk maradt szövegben. Az egyiket 30 ezer forintos, a másikat pedig 4 ezer forintos bevétellel (a szövegben a dukát szót találjuk, ami megfelelt a magyar forintnak, így mi is ezt az utóbbi elnevezést fogjuk használni). A 30 ezer forint hihető szám, hisz az érsek átlagos bevétele 25–30 ezer forint volt, ám a 4 ezer aligha, hisz az egri püspökséget Bakócz 1498–1499-ben évi 19 500 forintért bérelte.⁷ Az alacsony összeg magyarázható, hisz a prímás 4000 forintért akarta (hiába) a 16. század elején újból bérbe venni az egri püspökséget az Itáliában tartózkodó püspöktől, Estei Hippolittól. Giustiniannak sikerült jó kapcsolatot kiépítenie az esztergomi érsekkel, s jó véleménye alakult ki a kincstartóról, aki 1500 és 1504 között Bornemissza János volt.⁸ Ezek a tények növelhetik a bizalmat a követ által közölt pénzügyi adatok iránt.

Sajnos a lejegyzett szöveg több helyütt hiányos, illetve elírásokat vagy félreértéseket tartalmaz, amik legalább részben a kivonat készítőjének tulajdoníthatók. A követ a magyar király bevételeiről azt állította, hogy 220 ezer dukátot tesznek ki. Ha sorra vesszük az általa említett rendes bevételi forrásokat (kiszámítva együttesen 163 ezer forint), a rendkívüli adót (80 ezer forint), a megyékből járó 6 ezer forintot (nem tudjuk, mire gondolhatott), nagyobb összeget, 249 ezer forintot kapunk.

Az előadás szerint rendkívüli adóként tűzhelyenként/füstönként (azaz adóegységként) egy aranyforint jár, amit Mátyás vetett ki korábban. Ulászló azonban csak negyed forintot vet ki, ugyanis így ígérte. Ha behajtanák, 80 ezer forintot hozna – szólt a követi beszámoló –, ám az ország fele a főuraké, s a nemesekkel együtt nem fizetnek, így ennél kevesebb folyik be. Még annyit tudunk meg, hogy a tűzhelyek száma 3500. A szám nyilvánvaló elírás, ugyanis elődje, Francesco de la Zuecha 1500. évi jelentésében 350 ezerről olvashatunk. Feltehetően követünk szintén ezzel az információval rendelkezett.

Giustinian beszámolójában téves és elfogadható tények keveredtek. Való igaz, hogy trónra lépésekor Ulászló megígérte, hogy a Mátyás által oly gyakran kivetett rendkívüli adót, ami általá-

⁵ Giustinian életére: Mario Caravale 2001: 290–296. A politikai eseményekre vö. Jászay Magda 1990: 194–203.; E. Kovács Péter 1990; E. Kovács Péter 2008.

⁶ Az 1499. évi Szent György napi országgyűlésen 72 megye képviseltette magát. Csukovits Enikő 2010: 107.

⁷ E. Kovács Péter 2005: 25–26. — 14 egyházmegye volt, a szegényebbeket valószínűleg nem vette számításba.

⁸ Fraknói Vilmos 1889: 82–83.; Soós Ferenc 1999: 51.

ban egy forint volt adóegységként, nem fogja szedni, csupán a neki járó rendes adót, a kamara hasznát. Ám már 1490 őszén a trónharcok miatt füstönként fél forintot szedtek, 1491-ben pedig visszatértek az egy forintos mértékhez. A kamara hasznának nagysága egyébként nem egynegyed, hanem egyötöd aranyforintot tett ki, ám Mátyás kora óta betudták az országgyűlések által megszavazott rendkívüli adóba. Az országgyűléseken összesereglett rendek nem szívesen, de megszávták az adót.⁹

Giustinian jelentéséből nem derül ki az sem, hogy 1498 óta megváltozott az adóztatás. Korábban az adókötelesekre adóegységként egy aranyforintot róttak ki. A rendek továbbra is *subsidiум*ot ajánlottak fel, amelynek a mértéke 1498-ban s Giustinian működése idején háztartásonként (adóegységként) fél forintot tett ki. Vele szemben elődje, Zuecha tudott erről. Ugyanakkor fél forintot (néha kisebb összeget) még beszedtek az adókötelesektől, amit *pecunia exercitua*lisnak neveztek. Ezt a tételt az 1498. évi és az 1500. évi hadügyi reform következtében a bandérium tartására kötelezett egyházfők, nagybirtokosok (1500-tól kezdve még 10 személy) a saját birtokaikon a maguk számára gyűjtötték be, amiért cserébe katonaságot tartottak. A többi birtokos földjéről származó eme adófajtát a megye hajtotta be, s a megyei csapatok fenntartására (illetve kismértékben a megye költségeire) fordították. Tán erre (is) gondolt a követ, midőn arról írt, hogy az ország fele a főuraké, a nemesek sem adóznak. Utóbbi esetben az is felmerülhet, hogy az egytelkesekről van szó. Vagyis a korábbi egy forint a *subsidiум* s a *pecunia exercitua*lis között oszlott meg.¹⁰ Így Giustiniant informátorai félrevezették. Olyan rendszerről tájékoztatni a követet, ami a király adóbevételeit kisebbnek tünteti fel, azt a célt szolgálhatta, hogy a király szegénységére utaljon, s Velencét (a háború miatt) a tárgyalások során nagyobb segély fizetésére készítse, mint amennyit fizetni akart.

Solymosi László 1984-ben alaposan elemezte Veszprém megye 1488-ban, 1501-ben keletkezett adóajstromait, az 1494. és 1495. évi kincstári adószámadás megyére vonatkozó adatait. Arra figyelt fel, hogy a királyi adózás nem volt túlságosan hatékony. Mátyás idején a kirótt adó egyharmadát nem szedték be a király számára, míg 1494-ben 55,5%-ot, 1495-ben 51%-ot, 1501-ben (a kirótt fél forintos *subsidiум*) 51,2%-ot nem sikerült behajtani. Ráadásul Mátyás korához képest csökkent az adókötelesek száma, ami nem csupán azzal magyarázható, hogy nem volt elég hatékony az adószedés, hanem azzal is, hogy 1490-ben a Magyarországra támadó Habsburg Miksa trónkövetelő csapatai jelentős pusztítást végeztek a megyében.¹¹ Fél forintos *subsidiум* esetén az 1501-ben behajthatatlannak megmaradt 51,2% adóegységkénti átlag épp $\frac{1}{4}$ arany forintnak felel meg.

Veszprém megye példájából természetesen nem általánosíthatunk. Ugyanakkor tény, hogy nem volt tökéletes az adófizetés hatékonysága, meg kellett például bírságotlani nemeseket, mert nem engedték a kivetést. 1501-ben Bornemissza kincstartó sürgette Beriszló Ferenc jajcai bánt, hogy Pozsega megyébe küldje ki az adószedőket. Ez év végén keletkezett oklevélből kiderül, hogy Batthyány Boldizsár újonnan kinevezett jajcai bán Somogy megyei birtokai *pecunia exercitua*lisát a bánságra fordítja.¹² 1501-ben Heves megyében a dikátorokat megverték. 1502-ben az uralkodó kifakadt a dikátorokra. A király több megyére ráírt, mert még nem fizették ki a kért *subsidiум*ot,

⁹ Balogh István 1929: VII–VIII.; Kubinyi András 1991: 21., 33., 39.; Neumann Tibor 2010: 343–344.; Solymosi László 1984: 122–128.

¹⁰ Balogh István 1929: I; MNL, OL, DL 46 451., 60 367., 65 186., 82 146., 86 428., 90 258.; MNL, OL, DF 269 402., 269 403.; Házi Jenő 1921–1943: I/6. 205., 214.; Thallóczy Lajos 1915: 141., 156–157.; Solymosi László 1984: 163.; Kubinyi András 2007: 218–222.

¹¹ Solymosi László 1984: 165., 215. Vö. még Szlavóniára, ahonnan fennmaradtak listák: Josip Adamček – Ivan Kampuš 1976: 44–45., 53., 76–79.

¹² Thallóczy Lajos 1915: 154–157.; Holub József 1929: 288–300.

illetve nem szedték be a *pecunia exercitua*list. 1503-ban Kanizsai György nem engedte be birtokaira az adószedőket. Ebben az évben több megyét meg kellett inteni, mert elmaradtak a *subsidiium* fizetésével.¹³ Arra is van példánk, hogy tartozása fejében az uralkodó egy-egy főúrnak engedte át a birtokairól származó adót. Így tett 1503-ban, amikor elmaradt salláriuma fejében Kanizsai György nándorfehérvári bánnak adta a birtokaiból járó *subsidiium*ot.¹⁴ Azt lehet mondani, hogy a *subsidiium* egy jelentős részére (miként erre maga a követi jelentés is kitért) a kincstár eleve nem számíthatott a megyékből. Hogy a valamilyen okból eleve be nem szedett, illetve hátralékban maradt hányad a fél forintos *subsidiium* felét tette volna ki (vagyis átlagosan egy aranyforint negyedét) országosan, miként 1501-ben Veszprém megyében történt, további kutatásokat igényelne. Tudjuk azt is, hogy a beszedett összegből vonták le az adószedés költségeit, az adóztatásban részt vevők illetményét, az adó egy részét a dikátorok királyi utalványra helyben kifizették. Az utalványokra való fizetés általános gyakorlat volt.¹⁵

Az 1490-es évek, valamint a 16. század legeleje adóztatási elvei nem különbözhetek lényegesen egymástól. Minden jobbágyháztartást összeírtak, függetlenül a vagyonuktól. Az egytelkes nemeseket 1488-ban megadóztatták, de ők 1494–1495-ben nem akartak adót fizetni, 1501-ben nem adóztak. A tehetős, szőlővel, szántóval rendelkező zsellérek elvben a kivetett összeg felére voltak kötelezve. Az egyháziak adómentesek. A falusi bírák a 16. század elején szintén adómentesek voltak. Az elszegényedett (3 forintnyi vagyonnal nem rendelkező) háztartásokat, illetve a leégett avagy pusztává lett portákat elvben nem kellett a dikátoroknak összeírniuk. 1493-tól 20 jobbágyonként egy *servitor*, illetve *factor* adóját elengedték.¹⁶ *Kubinyi András* számítása szerint 1495-ben elvben 270 ezer forintot tehetett ki a bruttó adóbevétel, de ekkor is tulajdonképpen alig több mint a felét szedték be. Az 1498-as reform után a király számára járó fél forintos *subsidiium* esetén a nyers bevétel elvben 135 ezer forint lenne. Később a kincstár csak a *subsidiumból* évi 100–110 ezer forint bevételre számíthatott *Kubinyi András* szerint. Giustinian 80 ezer forintja kevésnek látszik. Ugyanakkor tudjuk, a Mátyás-korhoz képest a portaállomány, az adózásba bevonhatók száma csökkent, nőtt a nem fizetők aránya.¹⁷ Ha példáinkra gondolunk, amelyek szerint nehéz volt a *subsidiium*ot behajtani, földesurak uralkodói engedély alapján esetenként megtarthatták a birtokaikból járó királyi adót, nem elképzelhetetlen, hogy a kincstárban számot vetettek azzal, hogy valójában az adóból mekkora összegre számíthatnak, amelyet elkölthetnek. Nem lehetetlen, hogy a 16. század elején jó esetben 80 ezer forint körülire taksálták ennek a nagyságát. Bizonyos, hogy a kincstárban ismerték az adóegységek országos számát.¹⁸

¹³ MNL, OL, DL 21 121., 24 386., 46 625., 65 186., 86 428., 90 258.; *Házi Jenő* 1921–1943: I/6. 205.; *Áldásy Antal – Thallóczy Lajos* 1907: 310–311.; *Thallóczy Lajos* 1915: 170–171.

¹⁴ *Áldásy Antal – Thallóczy Lajos* 1907: 317–319.

¹⁵ *Kubinyi András* 1958: 47–48.; *Solymosi László* 1984: 126.; *Simon Zsolt* 2006: 860. Későbbi időszakból adóelszámolások: *C. Tóth Norbert* 2010., 238–247., 253–256.

¹⁶ *Solymosi László* 1984: 162–173.; *Kubinyi András* 1986: 287. A szakirodalom hasznosított egy 1503. évre datált, Sáros megyének címzett adószedési utasítást (MNL, OL, DF 216 594). A dokumentum közel egykorú másolatban maradt fenn, a másoló a dátumot elvétette. Ugyanis fennmaradt II. Ulászló Győr megyéhez címzett 1513. február 9-i utasításának eredeti példánya (MNL, OL, DL 91 046.), ami szó szerint megegyezik a másolattal. Így a helyes dátum 1513.

¹⁷ *Kubinyi András* 1990: 112–113.; *Kubinyi András* 2007: 238–240. Vö. még *Johann Christian Engel* 1797–1801: I. 39.

¹⁸ *Kubinyi András* 1958: 45–49. – Nem tudjuk ellenőrizni azt a híradást, hogy valóban 350 ezer adóra kötelezhető háztartás lett volna az országban. Az 1494–1495-ös számadás alapján – gondos elemzés után – kerekítve 300 ezerre tehető az ekkor összeírtak száma. (*Kubinyi András* 1986: 284.). Az adóztathatók számát csökkenthették a Mátyás halála utáni trónharcok (*Solymosi László* 1984: 15.; *Kubinyi András* 1998, 332.). Újlaki Lőrinc 1494. évi felkelése. A hadi események természetesen nem egyenlő mértékben érintették az országot, nem mindenütt emelkedhetett meg egyformán a szegénnyé vált vagy felégetett telkek száma. Vö. az eseményekre *Fedeles Tamás* 2012: 23–29., 92–113.; *Neumann Tibor* 2010–2011.; *Neumann Tibor* 2012.

A rendes királyi bevételek között első helyen olvasható a sómonopóliumból származó jövedelem, ami a jelentés szerint 50 ezer forintot tett ki. Zsigmond idején a monopólium bevétele 100 ezer forint volt, az 1470-es és 1480-as években 80 ezer forintot tett ki. Ulászló uralkodása végén követi beszámolóik szerint 25 ezer forintra esett, később 16 ezer forintra lehetett belőle számítani. Így a jelentés információja elfogadható (nem sokkal maradhatott el a valóságtól), miképpen az a megjegyzés is, hogy az uralkodó nem azonnal kapja meg ezt, és régi adósságait törleszti belőle.¹⁹

A követ előadása szerint 16 ezer forint járt a királynak *di alcune terre libere*. A híradás szerint belőlük 6 van, de sajnos csupán kettőt nevez meg forrásunk, Budát és Colognat. Az utóbbi egy Velence melletti kisváros neve. *Balogh István* a *terre libere* fordulatot földbirtoknak fordította, míg *Fógel József* királyi városoknak értelmezte.²⁰ Véleményünk szerint neki volt igaza, ugyanis az olasz *terra* szó várost is jelentett. Az ún. Landus-jelentés (amit valójában a velencei követ készített) ebben az értelemben szintén használta.²¹ A szófordulat megfelel a hazai forrásainkban a királyi szabad városokra általában alkalmazott *liberae civitates* elnevezésnek. A tárnoki és személynöki városokat (15–16 helység) értették alatta, de ebbe a csoportba sorolhatók az alsó-magyarországi bányavárosok és az erdélyi szászok is.²² A városoktól a cenzuson túl rendkívüli adókat is kért az uralkodó. Az erélyi szászok nélkül a királyi városok (beszámítva Korponát és a sóbányaváros Tordát) Mátyás idején évente 20–22 ezer forintot fizettek.²³

Laki Tűz Osvát kincstartónak a királyi jövedelmekről szóló regisztruma egy részlete fennmaradt (1491),²⁴ ahol a *liberae civitates* csoportban a tárnoki városok, Szeged, Székesfehérvár, Esztergom, Nagybánya, Zágráb, Körmöcbánya (s általánosságban említve a többi bányaváros), valamint két oppidum, Ráckeve és Kisszeben nevét találjuk. Ők a budai zsidók ezer forintos adójával együtt 19 280 forintot fizettek. Lőcse, Szokolca hiányzott erről a listáról. Kolozsvár ebben az összeállításban az erdélyi rovat alatt lelhető fel 200 forinttal, ám 1494-ben rendkívüli adója ezer forint volt. Körmöcbánya és a Garam-vidék bányavárosainak járandósága 1491 táján 3 ezer forintot tett ki, a 16. század elején 2 ezer forint körüli az összeg nagysága.²⁵ Nagybánya 3 ezer forinttal szerepel a listán, ám nem valószínű, hogy a bányászat nehézségei miatt rendszeresen képes lett volna a helység ilyen nagy teherre. 1494-ben csupán 800 forintot fizetett. Nagyszombat és Szokolca a Szapolyaiaknál volt zálogban.²⁶ A körmöci kamara, a zólyomi uradalom és a bányavárosok 1501-ben Thurzó Jánosnál voltak zálogban. 1502. január 17-én ismerték el a bányavárosok Thurzót.²⁷ A királyi szabad városok 16. század eleji 16 ezer forintnyi adójára vonatkozó híradás minimális értéként megfelelhetett a valóságnak.

A jelentés szerint Erdélyből 30 ezer dukát származott, ám sajnos nem tudjuk meg, hogy mely bevételi források rejlenek a pénzösszeg mögött. Az előbb említett, 1491 tájára helyezhető kimutatás (ami azonban 16. század közepi másolatban, kivonatban maradt fenn) Erdély rovata alatt

¹⁹ Draskóczy István 2005: 83–90.

²⁰ Balogh István 1929: VII.; Fógel József 1913: 19.

²¹ Salvatore Batteglia 1961–2004: XX, 942.; Draskóczy István 2010: 85.

²² Kubinyi András 1979: 12–13., 34. Vö. például 1498: 38., 40., 1514: 3. tc. (Döry Ferenc – Banyó Péter – Rady, Martin – Bak M. János 2012: 114., 178., 186., 188.). Kubinyi András (2007: 202.) szerint az erdélyi szászok nélkül számuk 23.

²³ Kubinyi András 1979: 15–20.; Kubinyi András 1990: 108.

²⁴ Fejérpataky László 1880: 168–169.

²⁵ Johann Christian Engel 1797–1801: I. 17.; 1505: 2010 forint, 1506: 2000 forint, 1510: 2145 forint a taxa (MNL, OL, DF 249 809. fol. 1., 4., 11.).

²⁶ Fógel József 1913: 19.; Jozef Šimončič – Jozef Watzka 1988: 63.; Martinus Georgius Kovachich 1801: 425.; Neumann Tibor 2013: 250.; Hermann Zsuzsanna 1975: 329.; Incze János 2013: 15–19.

²⁷ Johann Christian Engel 1797–1801: I. 19.; Götz von Pölnitz 1949–1953: II. 90.; MNL, OL, DL 24 385.; MNL, OL, DF 235 006.

a szászok rendes évi adóját (Szent Márton napi census), a pénzverés és a huszad hasznát, Kolozsvár adóját (együttesen 20 400 forint), továbbá pénzösszeg nélkül a székelyektől járó ökoradót, a románoktól szedett juhötvenedet és a sókamarákat találjuk.²⁸ A székelyek ökoradója nem volt állandó járadék.

Mivel az olasz követjelentés beszámolt a *subsidium*ról, a sómonopólium hasznáról, a pénzverésből származó bevételekről, így eme rovat más Erdélyből származó jövedelemfajtákat takar. Mátyás király a kincstári reform során hozta létre az erdélyi jövedelemigazgatóságot, amely az ottani bevételekért felelt. Többnyire a sókamarások irányították.²⁹ A szászok az adójukat gyakran az erdélyi sókamarásnak fizették. 1500-ban Czobor Imre sókamarás küldte hozzájuk adóügyben az embereit. Bornemissza János megbízható familiárisa volt Tomori Pál, aki 1501–1503 között töltötte be a sókamarás tisztét, így adóügyekben intézkedett, ő szedte be 1502-ben a jubileumi pénzt Erdélyben, amit a pápa a török ellen engedett át. 1504-ben a huszadból járó esedékes részletet a kincstartó nevében ő vette fel. 1505-ben Cseh György sókamarás szedte az adót.³⁰

Az erdélyi szászok Mátyás idején évente átlagosan 25 ezer forintot fizetett, ami a census mellett a rendkívüli adóból állt. A Márton napi census összege 1491-ben 8200 forintot, 1494-ben 7650 forintot tett ki. Ebben az esztendőben a király még 21 ezer forintot kért tőlük, vagyis együttesen 28 650 forintot kapott az uralkodó. 1501-ben a Vöröstorony építése, karbantartása miatt az uralkodó a Szent Márton napi censusból 3 évre évi 200 forintot engedett át Szebennek.³¹ 1496-ban a király 32 ezer forintot kért tőlük, de végül csak a felét fizették ki. 1499-ben 17 ezer forintot adtak. 1501-ben 20 ezer forintot kért a király, de csak 12 ezer forintot akartak fizetni. 1502-ben 16 ezer forint behajtására maradt adat, 1503-ban 18 ezret, 1504-ben 12 ezret, 1505-ben 17 ezret, 1506-ban 25 ezret, 1507-ben 14 ezret, 1508-ban 20 ezer forintot kellett fizetniük rendkívüli adóként.³² A *subsidium* nagysága tehát évről évre változott, s kiderül, hogy a király gyakran kért többet annál, mint amennyit a szászok megfizettek. Alkalmanként 25 ezer forintnál nagyobb összeg teljesítésére is képesek voltak. A velencei követ működése idején 20–25 ezer forintnyi évi adót fizethettek be adataink szerint a kincstárnak, vagy utaltak ki királyi parancsra. Nem tudjuk, hogy a románoktól juhötvened címen a 16. század elején mennyi pénz folyt be a kincstárba. A szakirodalom 2 ezer forintra becsülte Mátyás-kori nagyságát, ám az 1523. évi költségvetési tervezetben 4 ezer forintot olvasunk, s a 16. század közepén is úgy tudták, hogy 4 ezer forintért adták bérbe.³³ Úgy látszik, hogy a szászok adójából és a juhötvenedből elvben majdnem 30 ezer forint is befolyhatott, de az 1500 és 1503 közötti időszakban inkább kevesebb. Elképzelhető, hogy a velencei követ által feltüntetett 30 ezer forintos összegbe be kell számítanunk az erdélyi huszadból, azaz a külkereskedelmi vámból származó bevételt, amit Nagyszében s Brassó bérelt ebben az időben, évi 7 ezer forintért.³⁴ Bár ez esetben a követ által megadott kerek számnál nagyobb értéket kapunk.

Giustinian beszámolójában akad még egy 30 ezer forintos tétel, amit azonban a követ nem magyarázott meg, s ezért nem tudjuk, hogy mely bevételi forrást kell alatta értenünk. Mivel a kül-

²⁸ Fejérpataky László 1880: 169.

²⁹ Kubinyi András 1990: 100. 1505-ben Cseh György sókamarás egyben az erdélyi királyi jövedelmek adminisztrátora volt (MNL, OL, DF 245 624.)

³⁰ MNL, OL, DL 21 199.; MNL, OL, DF 245 408., 245 454., 245 572., 245 624., 245 629., 245 897., 245 949., 245 953. Tomorira: Jakó Zsigmond 1987: 70–71.

³¹ Johann Christian Engel 1797–1801: I. 18.; MNL, OL, DF 245 571.

³² MNL, OL, DF 245 572., 245 625., 245 630., 245 908., 247 095.; *Rechnungen aus der Stadt Hermannstadt* 205., 231., 397., 399–400., 422., 424.; Hermann Zsuzsanna 1981: 119.

³³ Kubinyi András 1990: 115.; Hermann Zsuzsanna 1975: 328–329.; Johann Christian Engel 1797–1801: III. 10.

³⁴ MNL, OL, DF 245 569., 245 916., 245 937.

kereskedelmi vámból származó jövedelemről, amely jelentős tételt képezett, a külföldi híradások nem szoktak megfélemleni, joggal lehet arra gondolni, hogy a velencei követ erre a vámra, tehát a harmincadra gondolt. Ennek a mértéke Mátyás 1467. évi reformja óta az áru értékének 5%-a volt.³⁵ Mátyás idején, az 1470-es és 1480-as években a harmincadokból (beleértve az erdélyi huszadot is) ca. 50 ezer forint folyt be. A kincstár közvetlen haszna a Jagelló-korra tehát jelentősen visszaesett.³⁶

1498-ban az országgyűlés rögzítette, hogy melyek a hagyományos főharmincad helyek, s hol működtek a fiókjaik (leányharmincadok).³⁷ Sajnos igazgatásáról keveset tudunk, ám a leányharmincadok felsorolása arra mutat, hogy a harmincadkerületek beosztása igazodott a kereskedelmi forgalom irányaihoz és a természeti viszonyokhoz. Így a kassai (vagy felső-magyarországi) körzet a Lengyelországba (Krakkó) vezető útvonalakat ellenőrizte. Ugyanez volt a Tátra másik oldalára eső, kisebb jelentőségű árvai feladata. A trencsényi főharmincad körzete a cseh királysággal (Csehország, Morvaország, Szilézia) vagy azon keresztül lebonyolódó kereskedelem vámolásáért felelt. Pozsonyon s Sopronon keresztül bonyolódott le a rendkívül fontos Duna menti forgalom (Alsó-Ausztrián át). A szlavóniai harmincadok (Zágrábban, Varasdon, Nedelicén és Mura-szombaton működtek főharmincad hivatalok) főként az Itáliával kialakult kereskedelmet vámozták. Nándorfehérvár, Temesvár a török birodalom felé feküdt. Az erdélyi huszadok (Nagy-szeben, Brassó és Beszterce) a román vajdaságok és a Fekete-tenger felőli, illetve oda irányuló kereskedelmet ellenőrizték. Az ország közepén, Buda, Fehérvár s Pataj hivatalai főként az állatkerkedelem miatt voltak fontosak.³⁸

A szlavóniai harmincadoknak a Dunántúlon öt leányharmincada működött Vas és Zala megyében Pinkaföldétől délre (köztük Szombathely, hová Kőszegről került át), míg hat fiók nevét a szlavóniai Varasdon s Zágráb megyék térképén fedezhetjük fel.³⁹ A szlavóniai és a Nyugat-Dunántúl déli részére eső harmincadhelyeknek az itáliai forgalom adott jelentőséget. Kiemelendő, hogy rajtuk keresztül nagy számban hajtottak ki élő állatot (főként marhát) az országból.⁴⁰

A 15. század végén s a 16. század legelején a harmincadok egy része zálogban volt, más részét az uralkodó bérbe adta, lekötötte. A Szapolyai család birtokolt zálogjogon több harmincadhivatalt. 1499. évi végrendeletében Szapolyai István nádor a királynak s az országnak a harmincadok zálogértékéből elengedett 40 ezer forintnyi tartozást, így hivatalok kerülhettek vissza a királyhoz. Szapolyainál voltak zálogban a kassai körzet harmincadjai, amiket Kassa városa bérelt tőle. 1497-ben a neves vállalkozónak, Thurzó Jánosnak a fivére, Teofil a felső-magyarországi harmincad szedője. 1500 és 1503 között a király embere, Tárcai János máramarosi sókamaraispán

³⁵ *Simon Zsolt* 2006: 820–821.

³⁶ *Kubinyi András* 1990: 116.; *Simon Zsolt* 2006: 822.

³⁷ *Döry Ferenc – Banyó Péter – Martin Rady – Bak M. János* 2012: 110.; *Simon Zsolt* 2006: 816–817.

³⁸ *Sólyom Jenő* 1933: 160–161.; *Othmar Pickl* 1971b: 156–160.; *Kubinyi András* 1994a: 14.; *Pach Zsigmond* 1986: passim; ÖStA, HHStA, UA 431/a.

³⁹ *Csánki Dezső* 1897–1913: II. 756., 786–787., III. 96. Az 1498. évi törvény gyakran idézett s felhasznált kiadása hibás (*Márkus Dezső* 1899: 612.), ami miatt Szombathely (tévesen) főharmincadhelyé vált, s dunántúli leányharmincadok neki lettek (volna) alárendelve. Ám a törvény 1498. évi függő pecsétes példányaiból (MNL, OL, DL 26 361., 58 196.), Jagelló-korinak tartható másolataiból (MNL, OL, DF 204 062., 204 063., 267 839.; OSZK Cod. Lat 322. 21v.) kiderül, hogy harmincadigazgatás szempontjából a Pinkaföldétől délre eső hivatalok, köztük Szombathely, mint leányharmincadok Szlavóniához tartoztak, miként 1526 után is (vö. következő jegyzet). A hibát korrigálta *Döry Ferenc* kézirat alapján *Döry Ferenc – Banyó Péter – Martin Rady – Bak M. János* 2012: 110. A *Corpus Juris* 1584. évi és későbbi kiadásában a helyes szöveget találjuk. Először az 1751. évi kiadásban (egyetlen betű eltévesztése miatt) lett Szombathelyből főharmincadhely, zavart okozva a kutatásban. *Decreta* 1584: 281.; *Corpus Juris* 1696: 232.; *Corpus Juris* 1734: I. 314.; *Corpus Juris* 1751: 299.; *Corpus Juris* 1822: 286.

⁴⁰ *Othmar Pickl* 1971a: 71–90.; *Teke Zsuzsa* 2007.

irányította a kassai harmincad ügyeit.⁴¹ Utána Csebi Pogány Zsigmond, majd 1505-től Pemfflinger János a bérlő 1512-ig (1507-ben rövid időre Kubinyi László vette bérbe), 1513-tól Kassa városa bérelte ezt a főharmincadot és a hozzá tartozó hivatalokat (1516-tól már csak a felét).⁴²

A nádor 1495-ben vette zálogba Árva s Likava várait (csak 1505-től, illetve 1507-től lettek a családé), az Árvához tartozó árvai főharminccaddal egyetemben.⁴³ A Jagelló-korban valószínűleg Szapolyai-kézen volt ez a hivatal.⁴⁴ Ugyanez a helyzet a trencsényi főharminccaddal is.

Trencsény vára s uradalma 1477-ben zálogjogon, 1493-tól királyi adomány alapján a család tulajdonára, itt rendezték be rezidenciájukat. Az 1498. évi törvény szerint Trencsény leányharmincadjai működtek többek között Zsolnán, Nagyszombaton, Szakolcán. A trencsényi harmincad zálogjogon a Jagelló-korban végig a Szapolyaiak kezében volt.⁴⁵ Nagyszombat és Szokolca városa – mint írtuk – a Jagellók idején Szapolyai-zálogbirtok volt. 1490-ben az itteni harmincadokat Szapolyai Istvánnak adta a király. Thurzó Elek 1523. évi költségvetésében Trencsény s mellette Szokolca úgy tűnik fel, hogy zálogban vannak. A zálogbirtokos a Szapolyai család lehetett. 1526-ban a szakolcai harmincadhivatal írnoka Budán tanúsította, hogy egy boroszlói kereskedő mindazon árui után, amit 1525–1526-ban a trencsényi harmincadon keresztül hozott be, s regisztrumba vettek, az illetéket teljesen megfizette.⁴⁶

Nagyszombat polgára, Holy Pál jó viszonyt ápolt a mágnás családdal, feltehetően servitoruk volt. Többször töltötte be az itteni harmincados tisztségét. Így 1497–1499 között is, amikor a soproni és pozsonyi harmincadot szintén ő irányította. 1510-ben ismét nagyszombati harmincados, miközben 1510 februárja előtt ő a város kapitánya. Apósa, a kolozsvári születésű trencsényi polgár, Zolár (Salczer/Solczer) Lőrinc egész életében a Szapolyaiak szolgálatában állt. Salczer másik leányát Sárkány Ambrus vette nőül, akivel együtt Holy 1510–1511-ben pozsonyi és soproni harmincados is. Mondhatni, hosszú ideig egy rokonság ellenőrizte a nyugati, illetve északnyugati forgalmat.⁴⁷

Nagyszombattól délre (mintegy 30 kilométerre) található Szempe (Szenc). A középkori vámhelyen 1521-ben találkozunk harminccaddal (aki a Szapolyaiak embere volt), vagyis korábban szervezhették meg itt a fiókot. A település egyébként nem Szapolyai-birtok. Szempe a nagy-

⁴¹ MNL, OL, DF 269 286.; MNL, OL, DL 20 539.; *Házi Jenő* 1921–1943: 1/6. 116.; *Neumann Tibor* 2013: 182., 185., 192., 215., 218–219., 221–222., 232–234., 249., 257.; *Fögel József* 1913: 17–18.; *Kubinyi András* 1991: 51.; *Kubinyi András* 2003–2004: 125–127.; *Simon Zsolt* 2006: 869.; Szapolyai István birtokában lévő késmárki harminccadra vö. MNL, OL, DF 285 510., *Virginia Rozložníková* 1977: 80–81. Tárcai János felügyelte természetesen a bártfai hivatalt is (MNL, OL, DF. 216 506., 216 507., 216 508., 216 522., 216 566., 216 572.). A fennmaradt bártfai és késmárki naplók (utóbbi Lublóra, Szepesófalura vonatkozik) azt sejtetik, hogy a körzet külkereskedelmi forgalmának nagyobbik hányadát Kassán vámkezeltek.

⁴² *Kubinyi András* 2009: 749.

⁴³ *Kubinyi András* 1991: 53., MNL, OL, DF 244 144. (Az oklevélre *Neumann Tibor* hívta fel a figyelmem, amit ezúton köszönök meg.) Vö. még *Neumann Tibor* 2014: 403., 422–423.

⁴⁴ A Szapolyaiak érdekeltek voltak abban, hogy a krakkói kereskedők ne kerüljék el a birtokukban lévő harmincadokat. *Neumann Tibor* 2013: 343.

⁴⁵ *Döry Ferenc – Banyó Péter – Martin Rády – Bak M. János* 2012: 106–108.; *Kovachich M. G.* 1801: 425.; *Hermann Zsuzsanna* 1981: 116.; *Kenyeres István* 2004a: 135–138.; *C. Tóth Norbert* 2010: 257.

⁴⁶ *Neumann Tibor* 2013: 187.; *C. Tóth Norbert* 2010: 257.; MNL, OL, DL 25 726.

⁴⁷ A vizsgált időszakban 1511-ig mutatható ki Holy a soproni harmincad élén. 1500/1501-től a pozsonyi harmincadot sógora, Sárkány Ambrus tartotta a kezében, akivel rendszeresen együtt kezelték a soproni-pozsonyi főharmincadot, s aki 1501-től 1509-ig Holyval Pozsony megye ispánja. Nem csupán sógorok tehát, hanem üzlettársak. Sárkány 1511 után is birtokolta időszakonként a pozsonyi harmincadot (olykor másik sógorával, Salczer Jeromossal). Apósuk, Zolár/Salczer Lőrinc 1492-ben, 1497-ben Szapolyai István trencsényi harminccadosa volt, majd 1506-ban ismét a Szapolyaiak harminccadosaként tűnik fel. MNL, OL, DL 15 089., 22 065., 22 085., 39 177., 39 178., 103 079., MNL, OL, DF 241 064., 241 070., 241 075., 259 340.; *Házi Jenő* 1921–1943: 1/6. 259.; *Vladimír Rábik* 2010: 158.; *Neumann Tibor* 2013: 284., 311.; *Kubinyi András* 1994: 267–269., 274.; *Mollay Károly* 1993: 147–148.; *Házi Jenő* 2000: 68.

szombati körzet vámhelyeként tűnt fel, midőn Nagyszombat elvált Trencséntől (1530 táján). Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a nagyszombati leányharmincad (mint a trencsényi körzet része) a 16. század elején szintén a mágnás család ellenőrzése alá tartozott.⁴⁸

Nem ismerjük pontosan a déli hivatalok sorsát. Feltűnő, hogy a nándorfehérvári, illetve a temesvári körzet harmincadhelyeiről alig találunk adatokat. A déli fiókok közül a nándorfehérvári körzetben lévő harmincadhivatalok a két nándorfehérvári bán, Kanizsai György (1499–1507) és Csulai Mór György (1499–1506) kezében voltak.⁴⁹ Nem lehetetlen, hogy Temesvár harmincadkörzetének bevétele szintén a török elleni védelemre ment el.

Az egyes harmincadok hasznáról a bérleti díjak alapján alkothatunk képet. A bérlet összegét különböző körülmények befolyásolhatták, s természetesen a reális nettó bevétel alatt maradt. Feltűnő az is, hogy hosszabb időszakon át egymáshoz közeli bérleti díjakról olvashatunk, amit részben azzal lehet magyarázni, hogy úgy vélték az udvarban, hogy a forgalom nem változott jelentős mértékben. Ám arra is gondolnunk kell, hogy a bérlők (alkalmanként kincstári emberek) érvényesíteni tudták érdekeiket.⁵⁰

Akadtak helyek, amelyeknek lakói harmincad alól mentességet élveztek. A kassai körzetben található Bártfa polgárai a külkereskedelmi vámnak csupán a felét fizették. A legfontosabb helység, Kassa 1468-ban Mátyástól azt a jogot kapta, hogy a polgárai után fizetett harmincad összegéből 400 forint levonható. 1500-ban II. Ulászló megerősítette elődeinek a kassai polgárok harmincad nem fizetésére vonatkozó kiváltságát (a mátyási rendeletre gondolhatunk), amit azonban a harmincadosok nem mindig tartottak tiszteletben. Vagyis a bérleti díj megállapításakor gondolni kellett arra, hogy a példaként idézett Kassa és Bártfa, illetve más helyek polgárai szállítmányainak egy része után nem követelhető az illeték.⁵¹ Az áruforgalom megítélését nehezítik tehát a különböző kiváltságok. Ám a problémák ellenére a bérlet összege fontos jelzőszám a számunkra.

Tudjuk, hogy a szlavóniai harmincadokat 1498-ig Corvin János kezelte. 1500. január 6-án 5500 forintért egy évre a király Corvinnak adta bérbe, hogy ily módon fedezze a bán fizetésének legalább egy részét. Egy 1512-ből származó adat szerint az előző években ezt a körzetet 5 ezer forintért bérelték. 1523-ban 4 ezer forint a díja.⁵² 1494–1495-ben Pozsony–Sopron harmincadát 5 ezer, 1499-ben 6500 forintért adták bérbe, 1510-ben a bérleti díja 5500 forint. A kassai körzet bérleti összege 1484-ben 6 ezer forint, 1494-ben 5 ezer forintra tartották, 1523-ban 800 forint járt belőle a királynak (a körzet bevételeinek fele Kassáé ekkor, ám az összeg így is feltűnően alacsony).⁵³

⁴⁸ Neumann Tibor 2013: 454.; *Ember Győző* 1988: 22., 138.; *Házi Jenő* 2000: 485–486. Trencsént s vele a harmincadokat 1527-ben Thurzó Elek vette zálogba Ferdinándtól, bár ténylegesen csak 1534-ben jutott hozzá az uradalomhoz (1528-tól ugyanis Kaczianer bírta), továbbá a név szerint megnevezett trencsényi és nagyszombati főharmincadokhoz (MNL, OL, Libri regii A. I. 56., 239., DVD). 1527. decemberében, 1530-ban Thurzó Györgynek hívták a nagyszombati harmincadost (*Lukinich Imre* 1937–1943: II. 396–397., *Horváth Vladimír* 1966: 5075.). Ez a hivatal tehát már 1527-ben kezdett elválni Trencséntől, ám az önálló nagyszombati körzetet 1528–1530 között szervezhatték meg, hisz egy 1528-ban készült tervezet még nem említette a főbb magyarországi harmincadok között, ellenben Trencsént igen (ÖStA, HHStA, UA 431/a.). Szemc harmincadhivatala az 1527. év egy részében még Szapolyai-kézen volt: ŠAB, Magistrát mesta Trnavy. Král'ovské dekrétý, 1527–1839. Karton I. N. 1. (az adatot *Bessenyei József* baráti szívességének köszönöm).

⁴⁹ MNL, OL, DL 21 723.; *Simon Zsolt* 2006: 865–870.

⁵⁰ *Kubinyi András* 1994a: 19.

⁵¹ MNL, OL, DF 269 282., 269 283., 269 284., 269 286., 271 553.; *Kemény Lajos* 1894: 303–305.; *Fügedi Erik* 1981: 367. Nem csupán Kassa jogát nem tisztelték, de megesett, hogy a törvényesnél magasabb vámot róttak ki. 1507-ben ezért utasította a király Pemfflinger Jánost, hogy csak annyit kérjen a krakkóiaktól, mint amennyit a trencsényi, budai, pozsonyi harmincadokon szoktak kivetni (*Franciszek Piekosiński* 1885: 5–6.).

⁵² *Schönherr Gyula* 1894: 236., 250.; *Thallóczy Lajos* 1915: 143–144.; *Simon Zsolt* 2006: 816., 823.

⁵³ *Kubinyi András* 1994a: 19.; *Simon Zsolt* 2006: 823. Sopront Pozsonnyal együtt kezelték, így a bérleti díjba Sopron is beleértendő. Vö. MNL, OL, DF 241 060., 241 064.; *Házi Jenő* 1921–1943: I/6. 259.; *Mollay Károly* 1993: 147–148.

1495-ben a budai és székesfehérvári harmincadokat fiókjaikkal 6 ezer forintért adták bérbe. 1509-ben ezt a két harmincadot, amelyeket eddig Kanczler János budai polgár bérelt, Sárkány Ambrus pozsonyi ispán, Herendi Miklós alkincstartó, a nagyszombati Holy Pál és a trencsényi Zolár Lőrinc 7 ezer forintért vette bérbe.⁵⁴ Figyelemre méltó, hogy az 1523. évi mindkét költségvetési tervezet készítőinek csak a fentebb említett harmincadokból származó bevételekről volt fogalma, jelezve, hogy tőlük várható pénzt a király.⁵⁵

Ha az ismert bérleti összegeket összeadjuk, akkor Kassa, Pozsony–Sopron, Szlavónia és Buda–Székesfehérvár körzetből 23–24 ezer forintra számíthatott az uralkodó az 1500-as évek legelején. A velencei követ jelentésében olvasható összegből még hiányzik 6–7 ezer forint, ami esetleg a számunkra ismeretlen pataji és temesvári harmincadok bevételét takarta (hacsak utóbbit nem használták fel közvetlenül a végvárakra), vagy az erdélyi huszadok bérleti díját (7 ezer forint) jelentette.⁵⁶ A velencei ügyvivő információja nem pontos, de megközelíthette a harmincadokból befolyó jövedelem nagyságát.

1513 táján Werbőczy István tervezetet készített arról, miképpen lehetne a királyi bevételeket emelni. Az elképzelés számos helyen elfogultságról és tájékozatlanságról tanúskodik, ám találhatók benne olyan információk, amelyek valamilyen megközelítő, bár nem pontos ismereten alapulhatnak.⁵⁷ Ilyennek tekinthetjük némely harmincad bevételére vonatkozó adatait. A kassait 4–5 ezer forintra, a budait 6 ezer forintra becsülte. Ezek a számok az ismert bérleti díjakhoz állnak közel.⁵⁸ A pozsonyi, a trencsényi és a Pettau felé eső harmincadhelyek bevételét Werbőczy többre, 8–8 ezer forintra értékelte.⁵⁹ Ugyanakkor külön hivatalnak tüntette fel a zágrábit, ám a belőle nyerhető jövedelmet nem jegyezte fel. A négy szlavóniai főharmincadból három (Muraszombat, Nedelice és Varasd) esett a pettaui út irányába, bevételüket az állatkivitel, a réz szállítás, az itáliai forgalom növelte. Zágráb szerepe a külkereskedelemben velük szemben kisebb lehetett.⁶⁰ A trencsényi harmincadból elérhető jövedelmet a pozsonyhoz hasonlóra taksálta Werbőczy. A boroszlóiak Zsolnán, Trencsényen utaztak keresztül. A rézkivitel szintén növelte a körzet hasznát. A forgalom Nagyszombat, Szempc felé nagy lehetett az élő állat export miatt. Óvatos becsléssel is bizonyosan hozhatott a körzet akkora bevételt, mint Pozsony–Sopron, ha nem többet.⁶¹

⁵⁴ MNL, OL, DL 82 290. Mint ismeretes, az állatkivitel igen jelentős részét Budán s Székesfehérváron vámozták, így az összeg erősen elmaradt a várható haszontól. Vö. ÖStA, HHStA, UA 431/a.

⁵⁵ Hermann Zsuzsanna 1975: 328–329.; Kubinyi András 1994a: 14–19., 39–42.

⁵⁶ Utóbbinak ellentmond, hogy az 1523. évi költségvetésben a harmincadok s az erdélyi huszad külön-külön tételt képeztek. (Hermann Zsuzsanna 1975: 328–328.) Vö. C. Tóth Norbert 2010: 256–257.

⁵⁷ EK, Kézirattár, LEO 233.; Hermann Zsuzsanna 1981: 110–123.; Draskóczy István 2005: 89. A szebeni pénzverés és az erdélyi huszadok a jogász szerint 16 ezer forintot hozhatnak, ami nem sokkal magasabb annál, mint ami a valóság lehetett. Munkács uradalma nála 2–3 ezer forintot jövedelmezett. Mária királyné 1539-ben úgy emlékezett, hogy évi 3500 magyar forintért adta bérbe. (Kenyeres István 2004: 1114.)

⁵⁸ A Kassára vonatkozó vélekedést hitelesítheti, hogy 1510 előtt a lengyel forgalom egy része a turdosini (Árva megye) útra helyeződött át, ami a kassai külkereskedelmi vámból eredő hasznot valóban csökkenthette. (Draskóczy István 1999: 114–115.)

⁵⁹ Érdekes egybeesés, hogy 1511-ben Sárkány Ambrus azért vehette bérbe ismét a pozsonyi harmincadot, mert a király több mint 8 ezer forinttal tartozott neki. (MNL, OL, DF 241 070.)

⁶⁰ Mint láttuk, Pozsony és Szlavónia bérleti díja nagyjából egyforma volt korábban, ám a Werbőczynél olvasható számnál alacsonyabb. A 16. század közepén a délnyugati irányú magyar külkereskedelem 13,2%-a bonyolódott le a negyedik főharmincadon, Zágrábon és fiókjain keresztül. (Teke Zsuzsa 1989: 82–86.) Nedelice, Varasd s Muraszombat fontosságára vö. Othmar Pickl 1971b: 165–169.

⁶¹ Kubinyi András 1994a: 18–19.; Grzegorz Myśliwski 2009: 88., 276.; Bessenyei József 2007: 28. 1541–1542-ben a Dunától északra Pozsony, Nagyszombat, Szempc s a kisebb fiókok forgalmának 83–87%-a (állatkivitel 86%-a) két helyre, Szempcra s Nagyszombatra esett. Eme tény Mohács előtti előzményeire utal a szempci fiók megszervezése. (Vö. még. MNL, OL, DF 279 781.) A trencsényi körzet az 1540-es években az utóbbi két hivatal bevételének csupán ötödét érte el. (Ember Győző 1988: 30–42.) Árvára vö. még MNL, OL, Libri regii A. II. 155–156. DVD és Ember Győző 1988: 24.

A velencei követ beszámolt az arany- és ezüsbányászat, tehát a pénzverő kamarák hasznáról. Három helyen (Körmöcbánya, Nagyszeben és Nagybánya) vertek ekkor pénzt, így ennek megfelelően három pénzösszeget olvashatunk a jelentésben, ám a pénzverdék elnevezését hiába keressük a szövegben. Együttesen a verdék 39 ezer forintnyi hasznot hoztak a jelentés szerint. Ezt a híradást megerősíti, hogy az 1516. évi jelentés (velencei követtől származott) bevételüket 36 ezer forintra becsülte. Mindkét szám elmarad a Mátyás-kori 60 ezer forinttól.⁶²

Az első verdéből származó bevétel 14 ezer forint volt. A szám mögött nem nehéz felfedezni azt a 14 ezer forintot, amelyért Thurzó János és fia, György 1498-tól kezdve bérbe vették a körmői kamarát.⁶³

A másik verde, amelyik 7 ezer forintot jövedelmezett, Nagyszebennel azonosítható. A nagyszebeni kamara az 1480-as évek végén 5600–6000 forint tiszta hasznot hozott. 1495-ben a kincstár innen 6115 forintot kapott, vagyis a bevétel ennél az összegnél magasabb lehetett.⁶⁴ Mivel a körmői kamara a zólyomi uradalommal s az ottani bányavárosokkal együtt, amelyek a királynéi birtokállomány részét képezték, Thurzó Jánosnál voltak zálogban, ezért Anna királyné férjétől a szebeni kamarát és az erdélyi huszadokat, valamint a kassai harmincadot kapta meg 1504-ben. A zálog törlesztését ekkor a királyné úgy vállalta, hogy a huszadokból 7 ezer forintot, az erdélyi pénzverde hasznából 5 ezer forintot, a kassai harmincadból ezer forintot vehet fel Thurzó. A következő évben a királyné a közben megnövekedett zálogösszeget csupán a szebeni pénzverdéből és az erdélyi huszadokból kívánta törleszteni. A nagyszebeni verdét 1503 és 1521 között Lulay János szebeni királybíró igazgatta, aki – 16. század közepi híradás szerint – évi 7 ezer forint bérleti díjat fizetett érte.⁶⁵

A fentiek alapján a harmadik verde, ami a jelentés szerint évi 18 ezer forintot hozott, Nagybányával azonosítható. Ez a bányavidék az 1480-as évektől kezdve súlyosbodó válsággal küzdött. Ennek az az oka, hogy a termelés mind mélyebben folyt, s a víz elleni küzdelemhez nem állt rendelkezésre elég pénz. Pedig jelentős összegeket fordítottak a bányászatra. 1491-ben Drágfi Bertalan kamaraispán 18 500 forintnyi kölcsönre kényszerítette a várost a királyi bányauzem számára. 1492-ben az erdélyi szászoktól 9500 forintot kapott az itteni bányászat. 1493-ban az erdélyi huszad bérleti díjából ezer forintot utaltak át ide. 1494–1495-ben a kincstár 16 341 forintot juttatott a bányászatra. 1501-ben a király bizottságot küldött ki annak tisztázására, hogy van-e elég érc a mélyben s mi az oka a hanyatlásnak. A biztosok megállapították, hogy érdemes a bányászatot folytatni. Ezenkívül arra hívták fel a figyelmet, hogy a helyiek szerint a kamaraispánok önkénye, hozzá nem értése vezetett hanyatláshoz. 1505-ben Thurzó János vállalkozott arra, hogy a mélyben lévő tárnákat víztelenítse. Mint ismeretes, sokévi munkája a magas költségek ellenére nem járt sikerrel.⁶⁶

⁶² Kubinyi András 1990: 105. a rézből (urbura, eladása) eredő hasznot (nem lehetett sok) is beleszámította a Mátyás-kori összegbe. A rézre vö. például Marián Skladaný 1986: 9–13. Az 1516. évi jelentés: Balogh István 1929: XVI.

⁶³ Hermann Zsuzsanna 1976: 145–146.; Kenyeres István 2012: 182.

⁶⁴ Johann Christian Engel 1797–1801: I: 150.; Gyöngyössi Márton 2003: 117–119.

⁶⁵ MNL, OL, DL 29 352., 38 747.; Johann Christian Engel 1797–1801: II. 41.; Wenzel Gusztáv 1883: 100–101.; Gyöngyössi Márton 2008: 130. 1505-ben sok hamis pénz került Erdélyben forgalomba (MNL, OL, DF 245 621.).

⁶⁶ Paulinyi Oszkár 2005: 315 skk.; Johann Christian Engel 1797–1801: I. 47., 78., 150., 152–154., 166., 171., 173., 175.; MNL, OL, DF 245 512., 245 890., 247 075.; Albert Berger 1986: 369. 1499-ben Kanczler János nagybányai kamaráshoz Nagyszombatból küldött az uralkodó malomépítőt a királyi malmok javítására. (MNL, OL, DF 279 779.) Ez esetben érczúókra, olvasztókra, esetleg vízkimelő szerkezetekre (?) gondolhatunk. 1507-ben az országgyűlés jobbágyháztartásonként 10 dénárnyi adót vagylagosan a harmincadok kiváltására, illetve a nagybányai aranybányák felújítására szánt. (Nagy Iván 1862: 234.)

A fenti tények ismeretében igen magasnak látszik a 18 ezer forintos évi bevétel, s elképzelhető, hogy a követi jelentés pontatlan, túlzó ebben az esetben. Figyelemre méltó azonban, hogy midőn 1552-ben Ferdinánd biztosai felmérték az itteni bányák, kamara állapotát, azt írták, hogy a helyiek tájékoztatása szerint (amit igazoltak a fennmaradt cementezési kimutatások) Mátyás uralkodása időszakában és egy ideig II. Ulászló, sőt II. Lajos idején minden héten működött a választómű, folyt a cementezés és a pénzverés. Vagyis szemben a 16. század közepi helyzettel, a termelés folyamatos volt. Az 1480-as évek elején valóban hetente váltották be az ércet, folyt a cementezés, de a kamara nettó jövedelme a kimutatások alapján csupán 25–27 ezer forintot ért el. Ugyan a 16. század elején a termelés még folyamatos volt, de már előfordult (1502 végén), hogy a cementező néhány hétre leállt.⁶⁷ Valószínűleg a kitermelés csúcsidőszaka az 1470-es évek második felére esett, s ekkor több pénzre számíthatott innen a kincstár, de aligha érthette el a haszon azt a 40 ezer forintnyi összeget, amire a 16. század közepén emlékeztek.⁶⁸ A csúcsidőszakhoz képest a 16. század elejére tekintélyes romlás következhetett be, amit jelezhet a 18 ezer forintos éves bevétel. Másrészt ez az összeg arra utal, hogy a kincstár által az itteni bányászatra ráfordított pénzek valamennyire hasznosultak, még ha nem is az elvárható mértékben.

A velencei követ beszélt az uralkodói kiadásokról is. Csupán néhány tételt említett meg. A jelentés szövege tájékoztat egyes végvárakra fordított pénzekről. A felsorolt pénzösszegek legfeljebb a várparancsnokok fizetését fedezhették, és messze elmaradtak a valóságos kiadásoktól. Aligha hihihették el Velencében. A királyné udvara fenntartására 30 ezer forintot kapott. Az összeg megfelelt a királyasszonyok birtokaiból származó bevételeknek.⁶⁹ A követi jelentésből tudjuk meg, hogy báróknak, az udvarhoz tartozó nemeseknek évi 40 ezer forintot fizetett a király. A kincstár gazdálkodását jellemzi, hogy a kincstartó is eladósodott (70 ezer forint).

Giustinian forrásait nem ismerjük. Adatai arra mutatnak, hogy információi többé-kevésbé megbízhatóak, informátorai (kincstári tisztviselők?) nem légből kapott számokat közöltek vele. Összegei kerekerek, tehát csupán hozzávetőleges értékeket tudott meg. *Kubinyi András* mutatott rá, hogy a magyarok a követek előtt eltúlozták az uralkodó szegénységét, próbálták kisebbíteni a királyi bevételeket, hogy minél több segélyt csikarjanak ki. Giustinian jelentésének elemzésekor is felvethető ez a szempont, ám adatai nem állhattak messze a valóságtól. Kétségtelen, a jobbagyoktól várható 80 ezer forint kevésnek tűnik. Előadásából kisebb jelentőségű tételek (zsidók, jászok s kunok adója, földbirtokok) kimaradtak. Mindezeket a szempontokat figyelembe véve, a 16. század elején 260–270 ezer forintra becsülhetjük II. Ulászló 16. század eleji jövedelmét. Ezt egészítette ki a külföldről kapott segély (például Velencétől 1501–1503 között legalább 120 ezer dukát).⁷⁰

A Jagelló-kor más időszakaihoz képest viszonylag kedvező a kép. Midőn a puszták számok alapján összehasonlítjuk Mátyás és II. Ulászló bevételeit, az eredmény a Jagelló uralkodónk kárára a szükségesnél jobban torzíthatja a valóságot. Látni kell ugyanis, hogy Mátyás időszakának általános gyakorlatával szemben, ahol a *subsidium* egésze felett az uralkodó rendelkezett, az adó bizonyos hányada/fele 1498 után *pecunia exercitualis* lett, amiért cserébe a zászlósurak, megyék

⁶⁷ *Johann Christian Engel* 1797–1801: III. 17.; *Gyöngyössy Márton* 2003: 110.; MNL, OL, DL 64 501., 64 502.

⁶⁸ *Draskóczy István* 2013: 176–183.

⁶⁹ *Thallóczy Lajos* 1915: 179–186.; *Kubinyi András* 2007: 124–126.; *Kenyeres István* 2004: 1114., 1120–1121. Az esküvő után Anna fokozatosan vette át a királynéi birtokokat. 1503 elején már az övé például Máramaros és a diósgyőri uradalom. (MNL, OL, DF 216 591.)

⁷⁰ *Kubinyi András* 2007: 238–240. A budai provizorátus bevételeit nem vettük figyelembe. A zsidó adó 4 ezer forintnak vehető. *Kubinyi András* 1990: 115–116. A külföldi segélyre: *Kardos Tibor* 1951: 434–435.

katonákat voltak kötelesek tartani, azaz honvédelmi feladatot kellett ellátniuk. Igaz, a pénz egy részét saját céljaikra fordították, rossz volt az adófizetési morál, pénzeket sikkasztottak.

Megemlíthető, hogy – mint a szakirodalom utalt rá – jövedelmi forrásokat a király sallárium miatt vagy más miatt előre lekötött. Emellett királyi bevételek zálogba adása szintén apasztotta az uralkodó bevételét.

Mivel a követi jelentés számai nem álltak messze a valóságtól, így feltehetjük, hogy a nagybányai bánya- s pénzverő kamara jövedelmezőségére vonatkozó adat is elfogadható. A bányászat hanyatlása tehát ugyan számottevő lehetett ezen a vidéken, de nem akkora, mint amire más adatok alapján gondolnánk. A kamarai üzem még folyamatosan tudott működni, de a termelés volumene csökkent.⁷¹ Így mind Mátyás uralkodásának bizonyos éveiben, mind pedig a 16. század elején több aranypénzt vertek, mint amennyi a rendelkezésre álló termelési adatok alapján feltelezhető.

A harmincadokról szólva tanulmányunk alátámaszthatja azt a vélekedést, hogy a trencsényi körzet vámhelyei igen jelentős külkereskedelmet ellenőriztek. A magyarországi harmincadok (a királynak vagy annak, akinél le voltak kötve) *Kubinyi András* szerint a 15. század legvégén 40 ezer, *Fügedi Erik* szerint az 1470-es években s a 16. század elején 50 ezer forint bevételt hoztak. Számításunk szerint az erdélyi huszaddal együtt csak a királynak 30–31 ezer forint haszna bizonyosan lehetett a külkereskedelemből. A trencsényi harmincadra 5–6 ezer forintot számolhatunk legalább, az árvaire 1–2 ezret.⁷² Így 36–38 ezer forintra nő a szám. Nem tudjuk, hogy Patajra (ha figyelembe vehető), illetve a két délvidéki főharmincadra (Nándorfehérvár s Temesvár) mekkora összeget számolhatunk. *Fügedi Erik* szerint 17 646 forint lenne elvben a török birodalommal folytatott áruforgalom haszna. *Simon Zsolt*nak a déli határvidék harmincad jövedelmére vonatkozó körülménytől becslése (bruttó 14 500–24 000 forint, ami nettó 10 875–18 000 forint), amely néhány kisebb harmincadhivatal naplóján alapul, joggal mozog tág határok között. Jelzi azonban, hogy a külkereskedelem igen élénk volt a déli határvidéken, vetekedhetett más körzetekével. Ám az 1501 és 1503 közötti háborús események akadályozhatták ezt a kereskedelmet.

Ugyan a harmincadokból befolyó jövedelem a 16. század elején 50 ezer forint körüli (vagy némileg nagyobb) összeget tehetett ki (miként *Fügedi Erik* sejtette), ám ez a pénz ekkor már csak részben gazdagította a királyt.

Míg néhány helyről, így Erdélyből, a török határ vidékéről, Sopronról, Bártfáról, Késmárkról harmincadnapló is maradt ránk (elemezte őket a szakirodalom), addig az áruforgalom nagysága a nagyon fontos szlavóniai, pozsonyi–soproni, budai–székesfehérvári, kassai körzetek egésze esetében csupán a minimális tiszta bevételnek tekinthető bérleti díjból becsülhető meg. Korántsem bizonyos tehát az, hogy eme utóbbi harmincadkörzetek bármelyikén át lebonyolódó külkereskedelem nagyságrendekkel maradt volna le a török határon sejtethető (nem kicsi) áruforgalomtól.⁷³

⁷¹ *Paulinyi Oszkár* 2005a: 348.

⁷² Az árva harmincad története nem ismert eléggé. A 16. század elején söt, rezet, ólmot, élelmet, szöveteket stb. szállítottak erre, de a forgalom csak azután emelkedhetett meg, hogy a Fugger–Thurzó vállalkozásnak szüksége lett az itteni utakra, s alkalmassá tették ezeket arra, hogy nagy mennyiségű árut lehessen erre továbbítani. 1526 után bizonyosan sok rezet vittek Árva felé. Vö. *Ekkehard Westermann – Markus A. Denzel* 2011: 200–201. Krakkó s Felső-Magyarország kereskedelmi kapcsolataira: *Francis William Carter* 1994: passim, *Krzysztof Baczkowski* 2002: passim.

⁷³ *Kubinyi András* 1971: 369.; *Fügedi Erik* 1981: 367.; *Kubinyi András* 1994a: passim; *Simon Zsolt* 2006: passim. Az 1496–1498. évi pozsonyi harmincadnaplót (MNL, OL, DF 277 810.) sajnos csak a szövetbehozatal szempontjából vizsgálták. *Radoslav Kusenda* 1994: passim, *Fügedi Erik* 1981: 376.

Az 50 ezer forintnyi bevétel *Kubinyi András* óvatos számítása szerint 1 millió 600 ezer forintnyi forgalmat jelent.⁷⁴ Az így kiszámított értéknél természetesen nagyobb lehetett országosan a külkereskedelmi forgalom.

Források

Levéltári források

- Budapesti Egyetemi Könyvtár (EK),
Kézirattár, Litterae et epistolae originales (LEO)
Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára (MNL, OL),
Diplomatikai fényképgyűjtemény (DF)
Libri regii A.
Mohács előtti gyűjtemény (DL)
Országos Széchényi Könyvtár (OSZK),
Cod. Lat 322.
Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA),
Ungarische Akten (UA)
Štátny Archív Bratislava, pobočka Trnava (ŠAB),
Magistrát mesta Trnavy, Kráľovské dekréty, 1527–1839.

Nyomtatott források

- Adamček, Josip – Kampuš, Ivan*: Popisi i obračuni poreza v Hrvatskoj u XV, XVI stoljeću. Zagreb 1976.
Áldásy Antal – Thallóczy Lajos (szerk.): A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Budapest 1907.
Balogh István: Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526) Forrástanulmány. Szeged 1929.
Berger, Albert: Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203–1570. Aus dem Nachlaß herausgegeben von *Ernst Wagner*. Köln–Wien 1986.
Corpus Juris: Corpus Juris Hungarici II. Tomus secundus continens decreta, constitutiones et articulos regum inclyti regni Hungariae. Tyrnaviae 1696.
Corpus Juris: Corpus Juris Hungarici seu decretum generale inclyti regni Hungariae, partiumque eidem annexarum in duos tomos distinctum. Tyrnaviae 1734.
Corpus Juris: Corpus Juris Hungarici seu decretum generale inclyti regni Hungariae, partiumque eidem annexarum in duos tomos distinctum. Tomus primus. Tyrnaviae 1751.

⁷⁴ *Kubinyi András* 1994: 14–18.

- Corpus Juris: Corpus Juris Hungarici seu decretum generale incltyi regni Hungariae, partiumque eidem annexarum. Budae 1822.
- C. Tóth Norbert (közéteszi): Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523). Budapest 2010.
- Decreta: Decreta, constitutiones et articuli regum incltyi regni Ungariae. Tyrnaviae 1584.
- Döry Ferenc – Banyó Péter – Rady, Martin – Bak M. János (szerk.): Decreta regni mediaevalis Hungariae. Tomus IV. 1490–1526. Budapest 2012.
- E. Kovács, Péter: I dispacci dell' ambasciatore di Venezia Pietro Pasqualigo dall' Ungheria (1509–1512). In: *Annuario, Studi e Documenti Italo-Ungheresi*. Szerk. Pál József. Roma 1997. 183–200.
- Engel, Johann Christian: *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer I–III*. Halle 1797–1801.
- Fejérpataky László: II. Ulászló jövedelmének jegyzéke. *Történelmi Tár* (1880). 167–170.
- Házi Jenő: Sopron város története. I. rész 1–7., II. rész 1–6. Sopron 1921–1943.
- Horváth, Vladimír (szerk.): *Archiv mesta Bratislavy. Inventár listín, listov*. II. (1501–1563). Bratislava 1966.
- Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei I–II*. Budapest 1987.
- Kovachich, Martinus Georgius: *Supplementum ad vestigia comitiorum...* II. Budae 1801.
- Lukinich Imre (közéteszi, bev., jegyz.): *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára I–V*. Budapest 1937–1943.
- Márkus Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár I. 1000–1526. évi törvénycikkek*. Budapest 1899.
- Nagy Iván: *Magyarország pénzügyi történetéhez a 16. század elejéről*. *Magyar Történelmi Tár* 11. 1862. 233–238.
- Neumann Tibor (szerk.): *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Budapest 2013.
- Piekosiński, Franciszek (wydal): *Prawa przywileje i statuta miasta Krakowa (1507–1795)* Kraków 1885.
- Rábik, Vladimír: *Középkori oklevelek a Nagyszombati Szent Adalbert Egyesület Levéltárában (1181) 1214–1543*. Szeged 2010.
- Rechnungen aus der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*. I. Hermannstadt 1880.
- Thallóczy Lajos (szerk.): *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527*. Budapest 1915.
- Wenzel Gusztáv: *A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében*. Budapest 1883.
- Westermann, Ekkehard – Denzel, Markus A. (szerk.): *Das Kaufmannsnotizbuch des Matthäus Schwarz aus Augsburg von 1548*. Stuttgart 2011.

Hivatkozott irodalom

- Baczkowski, Krzysztof: *Handelsbeziehungen zwischen Krakau und Oberungarn (der Slowakei) im 15. und 16. Jahrhundert (ca. 1471–1526)*. In: *Weltwirtschaft und Wirtschaftsordnung. Festschrift für Jürgen Schneider*. Szerk. Gömmel, Rainer – Denzel, A. Markus. Stuttgart 2002. 15–24.
- Batteglia, Salvatore (szerk.): *Grande dizionario della lingua italiana I–XXI. Supplemento*. Torino 1961–2004.
- Bessenyei József: *Menekültek... A kereskedelem helyzete Magyarországon 1526 után, Bornemissza Tamás és a budai menekültek működésének tükrében*. Miskolc–Budapest 2007.

- Caravale, Mario* (szerk.): *Dizionario biografico degli italiani* 57. Róma 2001.
- Carter Francis William.*: *Trade and urban development of Cracow, from its origins to 1795.* Cambridge 1994.
- Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–V. Budapest 1897–1941.
- Csukovits Enikő*: Források, műfajok, lehetőségek: a középkori Magyarország-kép elemei. *Korall* (2009: 38.) 5–29.
- Csukovits Enikő*: Ismerték-e a késő középkori magyar udvarban az összes megyét? In: *Aktualitások a magyar középkorkutatásban.* Szerk. *Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely.* Pécs 2010. 93–124.
- Draskóczy István*: A „Landus jelentés” kéziratai. In: „Fons, skepsis, lex”. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. *Dr. Almási Tibor – Révész Éva – dr. Szabados György.* Szeged 2010. 85–94.
- Draskóczy István*: Borkereskedelem a 15–16. század fordulóján. Kassa kiváltságai és borkereskedelme. In: *Borok és korok. Bepillantás a bor kultúrtörténetébe.* Szerk. *Benyák Zoltán – Benyák Ferenc.* Budapest 1999. 99–114., 325–330.
- Draskóczy István*: Egy olasz követjelentés tanúsága Mátyás bevételeiről. In: Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk. *Balogh Elemér – Homoki Nagy Mária.* Szeged 2013. 173–184.
- Draskóczy István*: Szempontok az erdélyi sóbányászat 15–16. századi történetéhez. In: *Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára.* Szerk. *Almási Tibor – Draskóczy István – Jancsó Éva.* Budapest 2005. 83–117.
- E. Kovács Péter*: A leggazdagabb magyarok 1472-ben. *Századok* (2005: 139.) 421–428.
- E. Kovács Péter*: Egy törökellenes szövetség tervezete 1502-ből. *Levéltári Szemle* (1990: 40.) 1. 49–61.
- E. Kovács Péter*: Magyar–francia diplomáciai kapcsolatok a 16. század elején. In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin Tóth Péter emlékére.* Szerk. *Krász Lilla – Oborni Teréz.* Budapest 2008. 171–186.
- Ember Győző*: Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén. Budapest 1988.
- Fedeles Tamás*: A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495). Budapest 2012.
- Fógel József*: II. Ulászló udvartartása (1490–1516). Budapest 1913.
- Fraknói Vilmos*: Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest 1889.
- Fügedi Erik*: Magyarország külkereskedelme a XVI. század elején. In: *Fügedi Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról.* Budapest 1981. 364–386.
- Fügedi Erik*: Mátyás király jövedelme 1475-ben. *Századok* (1982: 116.) 484–506.
- Gyöngyössy Márton*: *Florenus Hungaricalis. Aranypénzverés a középkori Magyarországon.* Budapest 2008.
- Gyöngyössy Márton*: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon.* Budapest 2003.
- Házi Jenő*: *Pozsony vármegye középkori földrajza.* Pozsony 2000.
- Hermann Zsuzsanna*: Államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon (Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához). *Századok* (1975: 109.) 301–336.
- Hermann Zsuzsanna*: Egy pénzügyi tervezettől a Hármaskönyvig (Werbőczy és a parasztháború). *Századok* (1981: 115.) 108–151.
- Hermann Zsuzsanna*: *Jakob Fugger.* Budapest 1976.
- Holub József*: Zala megye története a középkorban I. A megyei és egyházi közigazgatás története. Pécs 1929.
- Incze János*: Luxemburgi Zsigmond városálogosításai. Segesd és Bártfa esete. In: *Micae mediaevalis II. Fialat történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Szerk. *Péterfi Bence – Vadas András – Mikó Gábor – Jakab Péter.* Budapest 2013. 109–122.

- Jászay Magda*: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Budapest 1990.
- Kardos Tibor*: Velencei vonatkozású gazdaságtörténeti adatok a Jagelló-korból (1502–1518). Századok (1951: 85.) 434–442.
- Kemény Lajos*: A kassai harmincad a 16. század végéig. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle (1894: 1.) 303–309.
- Kenyeres István*: A bányakamarák szerepe a Magyar Királyság jövedelmeiben a 15–16. században. In: Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest 2012. 177–188.
- Kenyeres István*: A királyi és királynéi „magánbirtokok” a 16. században. Századok (2004: 138.) 1103–1148.
- Kenyeres István*: A Szapolyai család és Trencsén. In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. Szerk. Bessenyei József – Horváth Zita – Tóth Péter. Miskolc 2004a. 135–145.
- Kubinyi András*: A Jagellók uralkodása 1490–1526. In: Magyarország története 1301–1526. Szerk. Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András. Budapest 1998, 327–404.
- Kubinyi András*: A királyi kincstartók oklevéladó működése Mátyástól Mohácsig. Levéltári Közlemények (1958: 28.) 36–60.
- Kubinyi András*: A Mátyás-kori államszervezet. In: Hunyadi Mátyás. Szerk. Rázso Gyula – V. Molnár László. Budapest 1990. 53–147.
- Kubinyi András*: A Pemflingerek Bécsben és Budán. In: *Kubinyi András*: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. I–II. Budapest 2009. II. 743–756. (első megjelenés: 1978)
- Kubinyi András*: Az alföldi megyék jobbágyportaszáma a középkor végén. In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk. Novák László – Selmeczi László. Nagykőrös 1986. 283–299.
- Kubinyi András*: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. Történelmi Szemle (1994a: 36.) 1–52.
- Kubinyi András*: Die Städte Ofen und Pest und der Fernhandel am Ende des 15. Jahrhunderts und am Anfang des 16. Jahrhunderts, In: Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450–1650. Die ostmitteleuropäischen Volkswirtschaften in ihren Beziehungen zu Mitteleuropa. Szerk. Bog, Ingomar. Köln–Wien 1971. 342–433.
- Kubinyi András*: Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In: Tanulmányok Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Szerk. Pamer Nóra. Budapest 1994. 263–291.
- Kubinyi András*: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491). Történelmi Szemle (1991: 33.) 1–54.
- Kubinyi András*: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete. Budapest 2007.
- Kubinyi András*: Tárcai János, az utolsó székelyispán. Genealógiai és prozopográfiai tanulmány. Mediaevalia Transilvanica (2003–2004: 7–8.) 1–2. 116–138.
- Kusenda, Radoslav*: Dovož textilii do Bratislavy koncom 15. a začiatkom. Historický časopis (1994: 42.) 409–424.
- Mollay Károly*: A soproniak harmincadvámja 1383–1542. In: Házi Jenő emlékkönyv. Szerk. Dominkovits Péter – Turbuly Éva. Sopron 1993. 129–153.
- Myśliwski, Grzegorz*: Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek). Centrum czy peryferie? Wrocław 2009.
- Neumann Tibor*: A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért). Századok (2014: 148.) 387–426.
- Neumann Tibor*: A zavaros idők Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékben (1490–1492). In: Az ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században. Szerk. Szabó Sarolta – C. Tóth Norbert. Nyírbátor 2012. 93–102.

- Neumann Tibor*: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). *Századok* (2010–2011) 144. 335–372., 145. 293–347.
- Pach Zsigmond Pál*: Magyarország és a levantei kereskedelem a 14–17. században. Előadások a Történettudományi Intézetben 4. Budapest 1986.
- Paulinyi Oszkár*: A bányavíz leküzdése érdekében létesített első tározómedencék és váltókerek. In: *Paulinyi Oszkár*: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. Szerk. *Buza János – Draskóczy István*. Budapest 2005. 315–333.
- Paulinyi Oszkár*: Bányagazdálkodás Magyarországon a fejlett feudalizmus korszakában. In: *Paulinyi Oszkár*: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. Szerk. *Buza János – Draskóczy István*. Budapest 2005a. 335–349.
- Pickl, Othmar*: Der „Dreissigst im Windischland“. Organisation und Ertrag des ungarischen Außenhandelszolls in Oberslawonien im 16. Jahrhundert. In: *Im Lebensraum der Grenze. Festschrift für Fritz Posch zur Vollendung des 60. Lebensjahres dargebracht*. Szerk. *Pichler, Franz – Tremel, Ferdinand*. Graz 1971b. 155–176.
- Pickl, Othmar*: Die Auswirkungen der Türkenkriege auf den Handel zwischen Ungarn und Italien im 16. Jahrhundert, In: *Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege*. Szerk. *Pickl, Othmar*. Graz 1971a. 71–125.
- Rozložníková, Virginia*: Tridsiatkový register mesta Kežmarku z rokov 1480–1498. *Slovenská Archivistika* (1977: 12.) 2. 67–94.
- Schönherr Gyula*: Hunyadi Corvin János 1473–1504. Budapest 1894.
- Simon Zsolt*: A baricsi és kölpényi harmincadok a 16. század elején. *Századok* (2006: 140.) 815–882.
- Šimončič, Jozef – Watzka Jozef (szerk.)*: Dejiny Trnavy. Bratislava 1988.
- Skladany, Marián*: Der Anteil des slowakischen Kupferwesens an der Vervollkommnung der Technologie der Verhüttung von Kupfer im 15. Jahrhundert. *Studia Historica Slovaca* 15. (1986) 9–45.
- Solymosi László*: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. In: *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Szerk. *Kredics László*. Veszprém 1984. 121–239.
- Sólyom Jenő*: A magyar vámügy fejlődése 1519-ig. Budapest 1933.
- Soós Ferenc*: Magyarország kincstartói 1340–1550. Budapest 1999.
- Teke Zsuzsa*: A zágrábiak gyapjúszövet-behozatala a 16. század közepén. In: *Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára*. Szerk. *Glatz Ferenc*. Budapest 1989. 83–91.
- Teke Zsuzsa*: Egy firenzei kereskedő a Jagelló-korban: Raggione Bontempi. *Századok* (2007: 141.) 967–990.
- Tóth Gábor Mihály*: „Dispaccio di Landus“ vicende di una relazione veneziana quattrocentesca dell’Ungheria. In: *Dal testo alla rete. Letteratura, arte, cultura e storia in nuove prospettive. Atti e documenti del convegno internazionale per dottorandi Budapest, 22–24 aprile 2010*. Szerk. *Nagy József – Szkárosi Endre*. Budapest 2010. 117–129.